

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษา
มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และการดำเนินการของประเทศไทยต่อ
มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

สายทิพย์ สัณญะวี*

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยเป็นสิ่งที่ตกทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอันทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งจะส่งต่อไปยังอนาคตและการที่โลกมีพลวัตอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและสังคมส่งผลให้วัฒนธรรมได้รับผลกระทบไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในเรื่องการเผชิญความเสี่ยงต่อการสูญหาย ถูกทำลาย การนำไปใช้อย่างไม่เหมาะสมหรือผิดไปจากวัตถุประสงค์ ด้วยเหตุนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ^๑ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) ซึ่งเป็นทบวงการชำนัญพิเศษของสหประชาชาติมีวัตถุประสงค์ในการสร้างสันติภาพของโลกด้วยการสร้างความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติผ่านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ได้จัดแบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และ (๒) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมทั้ง ยังมีกลไกอนุรักษมรดกโลกให้ได้รับความคุ้มครองผ่านคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee : WHC) ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาอนุมัติคำขอขึ้นทะเบียนมรดกโลก ปรบลดสถานะมรดกโลกที่ขึ้นทะเบียนแล้วให้เป็นแหล่งในภาวะอันตราย หรือถอดถอนสถานะมรดกโลกที่เสื่อมโทรมหรือได้รับความเสียหายรุนแรง บริหารจัดการกองทุนมรดกโลก รวมถึงอนุมัติเงินสนับสนุนตามคำขอของรัฐบาลฯ อันทำให้มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรมและยังคงอยู่สืบต่อไป

๑. ความแตกต่างระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จัดแบ่งมรดกทางวัฒนธรรม ออกเป็น ๒ ประเภท^๒ ได้แก่

* นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายแปลและให้ความเห็น กองกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

^๑ <https://thai-inter-org.mfa.go.th/th/page/ยูเนสโกและมรดกโลก?menu=62dfae5a4feb464933e37c3>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

^๒ พรพิมภา วายุนิต, “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๙) ๒๒.

(๑) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage: TCH)^๓ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ทางกายภาพของกลุ่มบุคคล หรือสังคมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งดำรงอยู่ในปัจจุบันและเพื่อมอบให้แก่คนรุ่นหลัง โดยครอบคลุมทั้งวัตถุที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นมาและได้รับการยอมรับยกย่อง มีลักษณะโดดเด่น มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ควรค่าแก่การให้ความคุ้มครองและสงวนรักษาไว้ ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ถูกจัดไว้เป็นประเภทหนึ่งของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural

Heritage 2015) โดยอนุสัญญาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครอง สงวน รักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่เป็นรูปธรรม เช่น โบราณวัตถุ ภาพวาด เหยียญภาษาปณฺ หนังสื โบราณสถาน อนุสาวรีย์ รวมถึงแหล่งสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่เป็นมรดกทางธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าโดดเด่นในเชิงวิทยาศาสตร์ หรือแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ตัวอย่างมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ซึ่งได้รับการประกาศรับรองจากองค์การ UNESCO^๔ เช่น อุทยานแห่งชาติเกอเรเม คัปปาโดเกีย (Goreme National Park of Cappadocia) ประเทศตุรกี ได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ประเทศไทย ได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๓๔

(๒) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage: ICH) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแนวปฏิบัติทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นสากลและท้องถิ่น ซึ่งถูกสร้างขึ้นและได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในทุกรูปแบบทั้งทางวาจาหรือวิธีการอื่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์และความต่อเนื่องผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งและได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการส่งสมความรู้และประยุกต์ใช้การปฏิบัติ ซึ่งมีการกำหนดรับรองไว้ตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003) โดยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความคุ้มครองเพื่อป้องกันมิให้สูญหาย ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

^๓ <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

^๔ http://mslib.kku.ac.th/elib/multim/books/Tourism2557/WACHIRAYA%20%20TATIYANANTAKUL/05_ch2.pdf, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

ตัวอย่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น เทศกาลแห่ยามะ (Yama), โฮโคะ (Hoko), ยาไต (Yatai) ในประเทศญี่ปุ่นซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๕๙^๕ โชน มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รายการแรกของประเทศไทย โดยใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “Khon, masked dance drama in Thailand” และได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

๒. ความเป็นมาและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

แม้ว่าองค์กร UNESCO ได้มีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นการให้ความคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน เช่น โบราณสถาน อาคารสถานที่ แหล่งธรรมชาติ แต่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องได้รับความคุ้มครองและสงวนรักษาไว้เพื่อให้ยังคงอยู่และป้องกันการสูญหายหรือเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ จึงได้มีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญขององค์กร UNESCO ในการส่งเสริมและรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั่วโลก โดยเป็นความร่วมมือระหว่างประเทศที่มุ่งในการส่งเสริม รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพผ่านการให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับผู้ปฏิบัติและผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประเทศภาคีร่วมมือกันในการระบุและขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยข้อ ๑^๖ แห่งอนุสัญญา ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ประกัน

^๕ <https://www.kawagoematsuri.jp/thai/unesco.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

^๖ Article 1 - Purposes of the Convention

The purposes of this Convention are:

(a) to safeguard the intangible cultural heritage;

(b) to ensure respect for the intangible cultural heritage of the communities, groups and individuals concerned;

(c) to raise awareness at the local, national and international levels of the importance of the intangible cultural heritage, and of ensuring mutual appreciation thereof;

(d) to provide for international cooperation and assistance.

การให้ความเคารพมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มความตระหนักในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน

นอกจากนี้ ตามข้อ ๒ แห่งอนุสัญญาดังกล่าวยังได้กำหนดนิยามคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture Heritage)”^๗ หมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันและความต่อเนื่อง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญานี้ที่มุ่งเน้นในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จึงได้ส่งเสริมให้ประเทศภาคีดำเนินมาตรการต่าง ๆ ในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในประเทศของตน การเคารพมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้และความเข้าใจในความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และส่งเสริมการเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้งนี้ อนุสัญญาฯ ได้แบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ออกเป็น ๕ สาขา^๘ ได้แก่ (๑) ประเพณีและการแสดงออก

^๗ Article 2 – Definitions

ฯลฯ

ฯลฯ

“intangible cultural heritage” means the practices, representations, expressions, knowledge, skills - as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith - that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity. For the purposes of this Convention, consideration will be given solely to such intangible cultural heritage as is compatible with existing international human rights instruments, as well as with the requirements of mutual respect among communities, groups and individuals, and of sustainable development.

^๘ The “intangible cultural heritage”, as defined in paragraph 1 above, is manifested inter alia in the following domains:

- (a) oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage;
- (b) performing arts;
- (c) social practices, rituals and festive events;
- (d) knowledge and practices concerning nature and the universe;
- (e) traditional craftsmanship.

ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (๒) ศิลปะการแสดง (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ (๔) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ (๕) ฝีมือช่างแนวประเพณีนิยม อีกทั้ง ได้กำหนดนิยามคำว่า “การสงวนรักษา (Safeguarding)”^๙ หมายถึง มาตรการเพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ดำรงอยู่สืบไป ซึ่งรวมถึงการจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย การอนุรักษ์ การคุ้มครอง ส่งเสริม เชิดชู การถ่ายทอด รวมถึงการกำหนดหน้าที่ของประเทศภาคี ให้นำหน้าที่จัดทำรายการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในประเทศของตน และเสนอต่อคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) เพื่อพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ

จากการที่ประเทศภาคีสมาชิกขององค์การ UNESCO ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ซึ่งควรได้รับความคุ้มครองภายใต้แนวคิดมรดกโลก จึงได้กำหนดให้มีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003) ขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าในทางระหว่างประเทศได้ให้ความสำคัญต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อันทำให้มนุษย์มีความรู้สึกร่วมกันทั้งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และคำนึงถึงอนาคตก่อให้เกิดความเคารพและตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะจากรุ่นสู่รุ่น ลดความเสี่ยงต่อการสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้รับการสงวนและรักษาให้ยังคงอยู่ต่อไป

๓. การดำเนินการของประเทศไทยต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙^{๑๐} ส่งผลให้ประเทศไทยต้องอนุวัติการกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นไปตามโดยสอดคล้องและรองรับพันธกรณีต่าง ๆ ตามที่อนุสัญญากำหนดไว้ โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งมีสาระสำคัญเป็นการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยได้กำหนดนิยามคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายความว่า ความรู้ การแสดงออก การประเพณี

^๙ The “Safeguarding” means measures aimed at ensuring the viability of the intangible cultural heritage, including the identification, documentation, research, preservation, protection, promotion, enhancement, transmission, particularly through formal and nonformal education, as well as the revitalization of the various aspects of such heritage.

^{๑๐} <https://www.mfa.go.th/th/content/songkran-ich?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

ปฏิบัติ หรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือหรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับ และรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยน เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ซึ่งมีความหมายในลักษณะเดียวกันกับนิยามคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องไม่ได้” ตามอนุสัญญาฯ ทั้งในเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมประเพณีและเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม นอกจากนี้ นิยามคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ยังรวมไปถึงการเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ ป้องกันตัว และลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างมากกว่าที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาฯ อีกทั้ง ยังมีกลไกการกำกับดูแลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านระบบคณะกรรมการทั้งระดับชาติ และระดับจังหวัด ได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด โดยมีหน้าที่และอำนาจในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ และยังสามารถนำระบบการขึ้นทะเบียนมาเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนสามารถเสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเพื่อให้คณะกรรมการ พิจารณาเพื่อเสนอให้อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรมประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมใน ราชกิจจานุเบกษาต่อไป รวมถึงการมีระบบการจัดทำบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน การป้องกันปรามการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงการมีบทกำหนดโทษ กรณีที่มีการก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้เพื่อเป็นการป้องกันและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมิให้เกิดความเสียหายหรือถูกทำลาย

สำหรับการดำเนินการที่สำคัญของประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีของอนุสัญญาฯ เป็นการดำเนินการ ตามมาตรา ๑๖^{๑๑} แห่งอนุสัญญาฯ ที่กำหนดให้รัฐภาคีสามารถส่งข้อเสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ของมนุษยชาติ โดยคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลจะนำเสนอในการประชุมสมัชชาสามัญเพื่อให้ความเห็นชอบ และขึ้นบัญชีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ต่อองค์การ UNESCO ต่อไป ซึ่งประเทศไทยได้มีการเสนอ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ภายใต้อนุสัญญา ดังกล่าวแล้วจำนวน ๖ รายการ^{๑๒} ได้แก่ (๑) โขน (Khon, masked dance drama in Thailand) ได้รับการขึ้นทะเบียน

^{๑๑} Article 16 - Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity

1. In order to ensure better visibility of the intangible cultural heritage and awareness of its significance, and to encourage dialogue which respects cultural diversity, the Committee, upon the proposal of the States Parties concerned, shall establish, keep up to date and publish a Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

2. The Committee shall draw up and submit to the General Assembly for approval the criteria for the establishment, updating and publication of this Representative List.

^{๑๒} <https://thai-nter-org.mfa.go.th/th/page/ไทยกับยูเนสโก?menu=5d6bb81015e39c3c8c005d69>,

สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๑ (๒) นวดไทย (Nuad Thai, traditional Thai massage) ได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๒ (๓) โนรา (Nora, Dance Drama in Southern Thailand) ได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ (๔) สงกรานต์ (Songkran in Thailand) ได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๖ (๕) ต้มยำกุ้ง (Tomyum Kung) ได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๗ และ(๖) เคบายา : ความรู้ ทักษะ ประเพณี และการปฏิบัติ (Kebaya: knowledge, skills and practices) ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีความพิเศษในการขึ้นทะเบียน เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนร่วมกัน ๕ ประเทศ ได้แก่ บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และไทย โดยได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๗

๔. ประโยชน์ที่จะได้รับ

การที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ส่งผลให้เกิดแรงกระเพื่อมภายในประเทศเป็นอย่างดีโดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์ สงวน รักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการมีกฎหมายเฉพาะ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ การมีคณะกรรมการระดับชาติ และระดับจังหวัดที่มีบทบาทหน้าที่ในการสงวนและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศอย่างชัดเจน อันทำให้เกิดผลดีต่อการคุ้มครองและการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของไทยทำให้คนในประเทศเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างความภาคภูมิใจและความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สำหรับในทางระหว่างประเทศยังถือเป็นการยืนยันบทบาทของประเทศไทยในเวทีโลก ทั้งในด้านการให้ความร่วมมือในทางระหว่างประเทศและการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศภาคีในการส่งเสริม คุ้มครอง สงวน รักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันส่งผลดีต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์และบทบาทของประเทศไทย ในฐานะประเทศที่ตระหนักและเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ นอกจากนี้ การขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ภายใต้อนุสัญญาดังกล่าวทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นไม่ได้มีชื่อเสียง เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ภายในประเทศเท่านั้น หากแต่มีลักษณะเป็นสิ่งที่ป็นสาธารณะ ที่มีชื่อเสียงระดับโลกทำให้ได้รับความสนใจจากคนทั่วโลกในการเข้ามาศึกษา เรียนรู้ และท่องเที่ยวในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ผ่านรูปแบบของการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและกระตุ้น เศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น อีกทั้ง การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทำให้รัฐบาลให้ความสนใจและสนับสนุน ทรัพยากร รวมถึงงบประมาณเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ขึ้นทะเบียนให้เพิ่มมากขึ้น รวมไปถึง การได้รับเงินบริจาคเพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เพิ่มมากขึ้นอันทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ได้รับการอนุรักษ์ สงวน และรักษาให้คงอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ดี ยังคงมีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในการที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตามอนุสัญญาฯ กล่าวคือ การรักษาความหลากหลายและความดั้งเดิมไว้นั้นอาจทำให้เกิดการตีกรอบหรือจำกัดการพัฒนาและการปรับตัวของวัฒนธรรมนั้น ๆ ความเสี่ยงจากการที่นำมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้มาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แบบไม่เหมาะสม การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอาจส่งผลให้ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สามารถใช้หรือเข้าถึงสิทธิในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นอาจก่อให้เกิดกระแสหรือแรงต่อต้านในการอนุรักษ์หรือรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขึ้นเหล่านี้นล้วนเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและสมควรดำเนินการด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ได้รับการอนุรักษ์และคุ้มครองสมตามเจตนารมณ์อย่างแท้จริง

บทสรุป

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญของโลกและเป็นสมบัติล้ำค่าของมนุษยชาติ เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและส่งผลกระทบต่ออนาคต อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้กำลังเผชิญปัญหาและได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั่วโลกเป็นอย่างมาก ทั้งความท้าทายต่อการสูญหาย การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม การนำมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสมอันอาจเป็นเหตุให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เสื่อมสูญไป จากประเด็นปัญหาดังกล่าวทำให้นานาประเทศได้ตระหนักถึงปัญหาและมุ่งประสงค์ในการหาวิธีปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จึงได้มีอนุสัญญาด้านด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003) มาเป็นเครื่องมือในทางระหว่างประเทศในการกำหนดให้ประเทศภาคีสมาชิกถือปฏิบัติ รวมถึงการมีมาตรการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เพื่อเป็นหลักประกัน อนุรักษ์ สงวน รักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ให้ยังคงอยู่และไม่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาหรือการไหลบ่าของวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนตัวอยู่ตลอดเวลา สำหรับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยการเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาดังกล่าวและได้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ขึ้นเป็นกฎหมายเฉพาะ รวมถึงได้ดำเนินการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

แม้ว่าประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้แล้วก็ตาม แต่ยังคงมีข้อคิดเห็นบางประการที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อให้การอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ให้มีความครอบคลุมในทุกมิติยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องมาตรการทางกฎหมายที่ควรให้ความคุ้มครองและครอบคลุมถึงผู้ที่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มาตรการและนโยบายภาครัฐในการส่งเสริมและสนับสนุนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ชัดเจน การมีงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอในการอนุรักษ์มรดก

ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ การขับเคลื่อนงานในทุกภาคส่วนที่ควรมีเอกภาพ การมีมาตรฐานและขอบเขตการทำงานที่ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนกันในการกิจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การมีรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง การบูรณาการองค์ความรู้และความร่วมมือร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และประชาชน ร่วมกัน การให้ความสำคัญและสร้างความตระหนักถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีลักษณะข้ามพรมแดน หรือมีพรมแดนต่อเนื่องกันหลายประเทศ เหล่านี้ล้วนยังคงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ได้รับการส่งเสริมและรักษาให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป
